ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR MINISTRLIGI
ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ MÁDENIYAT HÁM TURIZM MINISTRLIGI

ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASÍ NÓKIS FILIALÍ

MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHÍSÍ

ilimiy-metodikalıq jurnal

MUSÍQA VA SAN`AT AXBOROTNOMASI
Ilmiy-uslubiy jurnal

ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА
Научно-методический журнал

BULLETIN OF MUSIC AND ART
Scientificmethodical journal

№ 1

SHÓLKEMLESTIRIWSHI:

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı

Bas redaktor: – Allanbaev Rudakiy, professor w.w.a
Bas redaktor orınbasarı: – Kamalova Dilfuza, filologiya ilimleri boyınsha filosofiya doktorı (PhD)
Juwaplı xatker: – Gúlmira Palwanova

REDKOLLEGIYA AǴZALARI:

Omonilla Rizaev – Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyatı institutı, professor w.w.a.
Hikmat Rajabov – Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı, professor w.w.a.
Sayyora Ǵafurova – Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası, professor
Oydin Abdullaeva – Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası, professor.
Qurbanbay Jarimbetov – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, professor.
Alima Berdimuratova – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, professor.
Ziyada Bekbergenova – ÓzR IA Qaraqalpaqstan bólimi, professor.
Oqilxon Ibragimov – Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı, professor.
Azizbek Turdiev – Ózbekstan Respublikası Oliy Majlis Senatınıń jaslar, mádeniyat hám sport máseleleri komiteti baslıǵı orınbasarı, filologiya ilimleri boyınsha filosofiya doktorı (PhD).
Allanazar Ábdiev – Filologiya ilimleriniń kandidatı, Qaraqalpaqstan Respublikası xalıq jazıwshısı
Artıqbay Erejepov – Nókis qalalıq 1-sanlı balalar muzıka hám kórkem óner mektebi, pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktorı (PhD).
Jańabay Marziyaev – Qaraqalpaq mámleketlik universiteti, filologiya ilimleri boyınsha filosofiya doktorı (PhD), docent.
Iroda Mirtalipova – ÓzMK janındaǵı B.Zokirov atındaǵı MEKÓI, kórkem ónertanıw ilimleri boyınsha filosofiya doktorı (PhD).

JÁMIYETLIK KEŃES:

Baxtiyor Sayfullaev
Ozodbek Nazarbekov
Komoliddin Urinbaev
Dawıtbay Qurbaniyazov
Qalbay Turdiev
Najimatdin Muxameddinov
Najimatdin Ańsatbaev
Gúlistan Annaqlicheva
Rayxan Saparova
Paraxat Mamutov

ISSN — 2181-4112

MAZMUNÍ

Алланбаев Р. Миллий мәдениятымызды раўажландырыў жолында және бир қәдем 3

MUZÍKATÁNÍW

Мамутов П.А. Замангөй музыка тәлим системасын жетилистириўде руўхыйлықтың орны 5
Пахратдинов Ш. Работа над произведением крупной формой 10
Sayidov T. D. Xonandalik ovozining fiziologik va akustik xususiyatlari 14
Мирталипова И.М. Ҳинд мусиқа назариясидаги товушқатор структураларига бир назар 16
Raimova D.M. O‘rta Osiya musiqa cholg‘ularining paydo bolish tarixi 20
Расулов М.М. Мусиқа, теле ва радио дастурларнинг муҳим компоненти ва композицион омили сифатида (тембр, темп, ритм, импульсивлик мисолларида) 23
Matyakubova U.G‘. V-XV asrlar markaziy Osiyada musiqa madaniyatining nazariy asoslari 28

KÓRKEM ÓNER

Ражабов Ҳ.Ж. Арсланбай Нажимов ижодига бир назар... 33
Matimuratov S.E. Qaraqalpaq kompozitorı Kenesbay Abdullaev dóretiwshiligi haqqında 35
Qutekeeva R.A. Qaraqalpaq kórkem ónerinde Ilish Xojametovtıń tutqan ornı 39
Allaniyazov B.Q. Muzıka kórkem óneriniń bayteregi *(Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovtıń ómiri hám dóretiwshiligi haqqında)* 44
Чаршемов Ж.А. «Қоблан» балетининг композицион хусусияти 48
Абдуллаева Ш.С. Труд все побеждает 57
Abatbaeva R.A. Qaraqalpaq kórkem ónerinde kompozitor Ǵayıp Demesinovtıń tutqan ornı 61
Палўанова Г.А. «Аязий» драмасында қаҳарман характерин сәўлелендириўдиц өзине тән қәсийетлери 65
Палўанова Г.А. Қарақалпақстанда театр режиссурасының пайда болыўындағы миллий дәреклер 68
Muxammeddinov Q. Milliy opera hám balet janrdaǵı tariyxıy shıǵarmalar 71
Parmonov D.R. «Doira va urma zarbli cholg‘ulari» musiqa san’atining yorqın namoyondasi 75
Каримова И.И. Традиции испольнения музыки Каракалпакского композитора Гаип Демесинова 78

ATQARÍWSHÍLÍQ ÓNERI

Erejepov A.A. Baqsıshılıq kórkem ónerinde dóretilgen qosıq hám namaların jaslar tarbiyasındaǵı áhmiyeti 83
Tnıbaev P.K. Dirijyorlıq kórkem óneriniń túrleri hám evolyuciyası 87
Шарипова А.Р., Сидикова А.М. К вопросу о фортепианном исполнительском искусстве в Узбекистане 92
Ayubov K.Z. Foniologiya va odam ovozi tasnifi 95
Ziyovutdinova Z.U. XIX asrning ikkinchi yarimida o`zbek xalq cholg`ulari ijrochiligi sohasidagi jiddiy o‘zgarishlar 98
Dadaboyev X.M. Xalq cholg‘ulari ansambllarini tashkil etish 100
Aliev N.G. Demli saz ásbaplar tariyxı, klassikalıq muzıka hám onıń búgingi kúndegi tutqan ornı 102

Saidxonov A.S. Cholgʻu konsert janrı tarıxı va taraqqiyoti 105
Jumabaev A.E. Qaraqalpaq kórkem ónerinde xalıq namalı qosıqlarınıń tutqan ornı 110

MUZÍKA PEDAGOGIKASÍ

Xojanazarov T. Vokal pedagogikasındağı metodlardı zamanagóy pedagogikaǵa aylandırıw usılları 115
Ходжаметова Г.И. Задача обучения, воспитания и развития детей в музыкальной школе 117
Botirova X.T. Musiqa taʼlimi pedagogikasida oʻquvchi yoshlarni maʼnaviy-axloqiy taʼlim-tarbiyasini shakllantirish 121
Saidumarov I. Taʼlim-tarbiya va shaxsning maʼnaviy kamoloti xususuda sharq allomalarining qarashlari 124
Абдисултанов Ж.Дж. Болалар мусиқа ва санъат мактабларида «Мусиқа адабиёти» фанини ўқитишда инновацион ёнлашув 128
Матёқубов Э.Г. Мусиқада модулли таълим асослари 131
Najmetdinova N.I. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati va mazmuni 137
Iseev R.A. Fortepiano páninıń jáhán muzıka oqıw procesindegi áhmiyeti hám ornı 141
Dauletbaev T.K. Milliy saz asbaplarınıń mektep oqıwshılarına úyretiwdiń áhmiyeti 145

JÁMIYETLIK-GUMANITAR PÁNLER

Бекбергенова З.У. Қарақалпақ халық дәстаны «Қырық қыз» ҳәм ҳәзирги қарақалпақ драматургиясы 150
Утепова Т.Б. Маданиятлараро мулоҳот таҳлиллари Европа олимлари назарида 153
Жумашева А.Х. Интерактивные приёмы и формы проведения практических занятий 159
Саденова Г.П. Қарақалпақ паремиологиясында жақсылық концепти 163
Mambetnazarov M.K. Xoja Axmet Yassawiy hikmetleriniń jaslar tárbiyasındaǵı áhmiyeti 166
Марзияев Ж.К. Мақаланың публицистикалық сыпатламасы 169
Камалова Д.Э. Шыгарма композициясында турмыс шынлыгын сәулелендириў шеберлиги 171
Мамбетназарова Р.К. Идейно-тематические особенности жанр путешествия в Каракалпакской литературе *(на примере «Путешествия в пять стран по океану» Тажена Изимбетова)* 175

JAS IZERTLEWSHILER

Paxratdinov J.A. Kóp qırlı talant iyesi 180
Jumamuratova A.A. Qaraqalpaqstanda Opera janrınıń tutqan ornı 181
Muratbaeva A.A. Jaslardıń muzıkalıq intellektın asırıwda muzıka sınshısı Gúlmaryam Kamalovanıń ornı 185
Orazalieva G.S. Gúllengen dáwirde — Jańa namalar (Jamil Charshemov dóretpeleri haqqında) 186
Segizbaeva G.Q. Qaraqalpaqstanda dáslepki muzıkalıq drama janrınıń payda bolıwı 188

KÓRKEM ÓNER

АРСЛАНБАЙ НАЖИМОВ ИЖОДИГА БИР НАЗАР…

Ражабов Ҳ.Ж.

Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиали

Аннотация: Ушбу мақолада серқирра санъаткорлардан Ўзбекистон давлат филармонияси Қорақалпоғистон Республикаси бўлинмаси «Аму тўлқини» фольклор этнографик ансамбли созандаси Нажимов Арсланбай Жарылқағановичнинг ижодий йўли ва ютуқлари ҳақида сўз этилади.

Калит сўзлар: филармония, халқ созлари, халқ чолғулари, оркестр, габой, асбоб, рубоб, най, дутор, гитара, аккардеон.

Аннотация: В данной статье рассказывается о творческом пути и достижениях в сфере искусства и культуры Нажимова Арсланбая Жарылкагановича, одного из самых известных артистов, музыканта ансамбля «Аму Толкыны (Волны Аму)» Каракалпакского филиала государственной филармонии Узбекистана.

Ключевые слова: филармония, народные песни, народные инструменты, оркестр, габой, инструмент рубоб, флейта, дутар, гитара, аккордеон.

Annotation: This article tells about the creative path and achievements in the field of art and culture Nazhimov Arslanbay Zharylkaganovich, one of the most famous artists, musician of the ensemble Amu Tolkyny (Waves of Amu) of the Karakalpak branch of the State Philharmonic Society of Uzbekistan.

Keywords: philharmonic socity, folk songs, folk instruments, orchestra, oboe, rubob instrument, flute, dutar, guitar, accordion.

Мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида барча соҳалар қаторида мусиқа санъатининг ривожлантириш борасида ҳам ўзига хос ишлар амалга оширилмоқда.

Айниқса умуминсоний қадириятларга асосланган маданиятимиз янада такомиллашди. Ўзбек, Қорақалпоқ халқи ҳам бошқа халқлар каби ўзининг миллий мусиқа маданиятига эга. Бу маданият тобора ривожланмоқда ва бойимоқда. Мусиқа санъатимизни тараққиёти барча халқлар санъати учун характерли бўлиб, бир-бирини тўлдириш жараёни билан боғлиқдир. Юртимиз мусиқачилари ва қўшиқчилари, халқ ансамбллари турли республикаларда ва чет мамлакатларида ҳам ўз маҳоратларини муваффақиятли кўрсатиб, барча ижодий саҳнавий чиқишлари тингловчиларда жонли қизиқиш уйғотиб келмоқда.

Мазкур мақола қаҳрамони ҳақида айтадиган бўлсак, мана шундай серқирра санъаткорлардан бўлиб, У Ўзбекистон давлат филармонияси Қорақалпоғистон Республикаси бўлинмаси «Аму тўлқини» ансамбли созандаси Нажимов Арсланбай Жарылқағанович.

У ўз ижодий фаолиятини Нукус давлат санъат билим юртини ўқиб юрган давридан халқ чолғулари бўлимида устози Яганов Семёндан Габой асбоби бўйича Европа ва Ўрта Осиё композиторларининг мусиқаларини маромига келтириб чалишни ўрганиб, билим юртида таниқли устоз Бозорбой Надиров билан биргаликда «Жаслық» ансамбли мусиқа раҳбари сифатида танилган эди.

У габой асбоби билан бирга рубоб, най, дутор, гитара, аккардеон ва бошқа бир қатор асбобларни маромига келтириб чалишда ансамблни ижро маҳоратини оширишга муофиқ бўлди.

Ташкил қилинган ансамбл билан биргаликда Ўзбекистон Республикаси «Ватан ҳимоячилари куни» мустақиллик, конституция, «Наврўз» умумхалқ байрами, халқаро «Хотин-қизлар»

байрамлари ҳамда буюк аждодларимизнинг таваллуд айёмлари ва бошқа саналарда халкимизга хизмат қилиб, ўз ижодини намоён қилиб келмокда.

Арсланбай Нажимов 1985 йил Жапақ Шамуратов номидаги Нукус давлат маданият ва санъат билим юртини тугатиб ўз иш фаолиятини 1982 йилдан Қорақалпогистон Республикаси телерадиокомпанияси тасарруфидаги «Халқ чолғулари» оркестри созандаси сифатида ишлашдан бошлаган. Арыслан Нажимов 1983 йил Андижон вилоятида ўтказилган маданият ва санъат билим юртлари орасида пуфлама созлар танловида фаол иштирок этиб «Фахрий ёрлиқ» билан тақдирланди.

1982-йилда эса Тошкент шахрида Қорақалпогистон Республикаси маданият кунларида, халқ чолгулари оркестри билан, 1991 йил Олма-ота шаҳрида «Орол марофони»да таниқли созанда М.Курбанбаев, Қ.Қутлымуратов, Ж.Сиримбетов ҳамда Ўзбекистон халқ артисти М.Сапаевалар билан қатнашган, 1990 йил Россия федерациясини Самара шаҳрида концерт дастурларида фаол қатнашди.

1992 йил Хоразм вилоятида ўтказилган «Қорақалпогистон Республикаси маданияти ва адабиёти» кунларида «Халқ чолгулари» оркестри билан иштирок этди.

Арсланбай Нажимов 2006 йил Д.Кайипов хотирасига багишлаб «Булбулзабон» фондини Баходир Қайипов билан бирга ташкиллаштириб, у йерда мусиқий раҳбар сифатида ва ҳозирги кунга қадар ижодий фаолият олиб келмоқда.

Каминани бевосита Арсланбай Нажимов билан ижодий ҳамкорлигимиз, Қорақалпогистонда хизмат кўрсаткан артист «Шуҳрат» медали соҳиби хушховоз хонанда Рудакий Алланбаевни ижодий кечаларини ўтказишда Арсланбай Нажимовни хизматлари беқиёсдир.

2017 йил Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институтида «Халқ чолгулари» оркестри билан «Сен менинг ватанимсан» номли, 2018 йил «Доим ёдимдасиз азиз устозим» номли концертларини ташкиллаштириб ўтказишда Арсланбай Нажимовни хизматлари катта. У киши хизматлари учун институт раҳбарияти номидан «Ташаккурнома»ларга сазовар бўлди.

Арсланбай Нажимов жуда кўплаб йиллар давомида Тошкент шаҳрида «Булбулзабон» жонли ижро телерадиокомпанияси томонидан ёзиб олинган кўрсатувлари ҳозирги пайтда «Ўзбекистон», «Қорақалпогистон», «Ёшлар» телеканаллари орқали эфирга доимий ижро этилиб келинмоқда.

2007 йил Тошкент шахрида Ветеранлар конкурсида Орзигул Атамуратова билан «Дембермес» халқ қўшигини ижроси учун катта олқишларга сазовар бўлиб тақсинларга сазовар бўлди.

2015–2017 йиллари «Корейслар уюшмаси» директори Кочай Марина Александровна билан биргаликда Тошкент, Навоий, Самарқанд, Хоразм вилоятларида Корея давлатлари ўртасида хамжиҳатлик концерт дастурларида мусиқа раҳбари сифатида қатнашиб «Ташаккурнома»ларга сазовар бўлди.

Арсланбай Нажимов ансамбл жамоаси билан 2015-йил Самарқанд шаҳрида ўтказилган «Шарқ тароналари» халқаро мусиқа фестивалида ва Қашқадарёда «Мақом» фестивалида қатнашиб «Ташаккурнома»ларга сазовар бўлди.

У бугунги кунда тинимсиз ўз устида ижод қилиб келмокда ва ўз тажриба маҳоратларини Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиали талаба ёшларга Қорақалпоқ халқ куй ва қўшиқларини ўргатиб келмоқда.

Бевосита Арсланбай Нажимовни Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиалидаги ижодий фаолиятига назар соладиган бўлсак, «Чолгу ижрочилик» кафедрасини халқ чолгулари ансанбили талаба ёшларига, Қорақалпоқ халқ мусиқасини ўргатишда у кишини серқирра ижодини масулини яққол кўрамиз. Ансанбил репертуаридаги хилма-хил дастўрларни талабаларга ўргатиши, келажакда Қорақалпоқ мусиқасини давомчиларини шакил топиб, ансамбилни концертлардаги чиқишларида гувоҳи бўламиз. Ҳудди шундай «Чолгу ижрочилиги» кафедрасини оркестридаги таниқли созанда, серқирра ижодкорни оркестр концерт дастурларини тайёрлашдаги ўрни каттадир.

Қорақалпогистон марказий телевидениесидаги чиқишлар, жонли эфир дастурлари ва энг

асосиси Тошкент шаҳрида ўтказилган халқаро фестивалда ижодий чиқишлари катта ахамият касб этади.

Ўзбекистон давлат консерваториясида «Conservatory — SMART-Fest» халқаро мусиқа ва таълим фестивали доирасида Ўзбекистон давлат консерваториясининг Нукус филиали «Чолгу ижрошилиги» кафедраси «Халқ чолгулари» оркестрининг «Янги Ўзбекистонда – янги ижодий жамоа!» номли концертида 2022 йилни 16–17-ноябрларда қатнашиб катта олкишларга сазовор булишда Арсланбай Нажимовни қушган хизматлари тақсинга лойиқ.

Ўзбекистон қахрамони, таниқли хонанда, Ўзбекистон халқ артисти, профессор Муножот Йўлчиевани жамоа концертидан кейинги табриги ва эсталик расмида

Арсланбай Нажимовнинг бугунги кундаги шогирдлари томонидан катта ютуқларни қўлга киритиб давлат унвонларига сазовор бўлган жумладан:

Ўзбекистон ва Қорақалпогистон республикасига хизмат кўрсаткан артист Мақсет Утемуратов, Қорақалпогистон республикасига хизмат кўрсаткан артистлар Муҳаббат Нуржанова, Азима Усенова, Бахадир Разымбетов, Жамила Бекбергенова, Саламат Қаллибеков, Рудакий Алланбаев, Қорақалпогистон республикасига хизмат кўрсаткан маданият ходимлари Карамаддин Хитжанов, Алтынгул Ажиниязова ва шогирдлари Арсланбек Асқаров, Мадияр Бекполатовлар хозирги кунда устозидан катта маҳоратли сабокларини олиб келмокдалар.

Арсланбай Нажимов 100 дан ортиқ халқ куйларини ва композиторлар асарларини радио ва телевидение тасмаларида ёзиб қолдирган.

Мусиқий асарлардан «Илме Султан», «Дембермес», М. Бурхоновни «Оқ олтин», Қ. Абдуллаевни «Баҳор», З. Лепесовнинг «Тан гоззалы» мусиқаларини ансамбл билан ва якка чиқишлари билан томошабинлар кўнглидани жой олиб келмоқда.

Арсланбай Нажимовни бундан кейинги ижодий ишларига омадлар тилаб, Қоракалпоқ халқ мусиқаси билимдони катта тажрибага эга санъаткорни ижодий хизматларини ёш талабаларга ўргатиб қолдиришига ижодий омадлар тилайман.

Маълумотлар А.Нажимовдан ёзиб олинди.

QARAQALPAQ KOMPOZITORI KEŃESBAY ABDULLAEV DÓRETIWSHILIGI HAQQÍNDA

Matimuratov S.E.

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı

Annotaciya: Bul maqalada qaraqalpaq muzıkasınıń payda bolıwı, qosıq janrınıń tutqan ornı hám kompozitorlar solardan Kenesbay Abdullaevtıń ómiri hám dóretiwshiligi, ol dóretken nama qosıqlar olardıń birinshi atqarıwshıları haqqında sóz etiledi.

Gilt sózler: kompozitor, muzıka, lirika, drama.

Аннотация: В данной статье рассказывается о возникновении каракалпакской музыки, роли песенного жанра, жизни и творчестве Кенесбая Абдуллаева, песнях его произведений и артистах, впервые их исполнивших.

Ключевое слово: композитор, музыка, лирика, драма.

Annotaciya: This article tells about the emergence of Karakalpak music, the role of the song genre, the life and work of Kenesbay Abdullayev, the songs of his works and the artists who first performed them.

Keyword: composer, music, lyrics, drama.

Mámleketimizde kórkem óner tarawlarına juda úlken itibar berilmekte. Atap aytqanda, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevtiń 2022-jılı 2-fevraldagı PQ-112-sanlı qararında alıs jerlerde jasawshı